

(כ-80 מעלות צלזיוס), רק אז יש בו דין יין מבושל. [ובמקום אחר (י"ד ח"ג לא) כתב שהמחממים בדרגת חום של 165 (=כ-75 מעלות צלזיוס) ודאי יש בו דין יין מבושל].
 ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב נא) מובא שלענין מגע נכרי יש להחמיר ולדון יין מבושל רק אם חסרונו ניכר [כפי השיטה השניה], שכן משמע מהש"ך. ואולם יש מקום להקל לגבי נגיעת יהודי מחלל שבת בפרהסיא, שכל שהגיע היין לחום המוגדר בכל מקום כבישול – אין היין נאסר. שיש לצרף כמה סניפים להקל בדבר. (וראה לו עוד בס' נג, אודות מגע מחלל שבת בפרהסיא. וע"ע בזה באגרות משה יו"ד ח"א מו).
 בספר מנחת שלמה (כה) להגרש"ז אויערבך זצ"ל, דן בדין יין מפוסטר, ומסקנתו לחוש שאין דינו כיון מבושל, אע"פ שבתהליך הפסטור מגיע היין לחום גבוה [לפחות מ-70 מעלות צלזיוס]. ותורף דבריו, היות והפסטור נעשה באופן שאין היין משתנה בטעמו וריחו וצבעו [ואף על פי שאפשר שמשנתה מעט, שהמומחה ביותר יוכל להבחין בדבר, אבל שינוי זה אינו משמעותי לדינא, ע"ש], אין זה בכלל 'מבושל' שהתירו, שהרי אין חילוק בינו לבין יין אחר, לא לענין ניסוך ולא לענין חשש בנותיהן. ולכן חושבני דיש להקפיד ולהזהר בזה ממגע נכרי, וגם מאלה שדינם כנכרי לענין זה, בין ביין ובין במיץ ענבים'.
 וע' בשבט הלוי (ח"ז רלד, ב) שנסתפק לענין מיץ ענבים משוחזר שעובר תהליך של אידוי בכ-50 מעלות צלזיוס, עד שנעשה רכו, ואח"כ מוסיפים לו מים להחזירו לכמות שהיה. ולא הכריע בדבר. וע' בזה לענין ברכת הגפן במנחת שלמה (ד) ובבירורי הלכות שבסוף ספר משנת ראשונים (לגר"י בארי), ח"ג ד.

בענין 'גילוי' בזמן הזה – כתבו הפוסקים שעתה אין חוששים לגילוי במקומותינו שאין הנחשים מצויים (עתוס' להלן לה סע"א, חולין קז: בסד"ה התם ועוד. וכ"ה בשו"ע קטז, א, וע"ש בפר"ח ובשכנה"ג; מנחת יצחק ח"ט פה – אודות חשש נחשים בארץ ישראל. ולכאורה נראה שאפילו אם נחשיב שמצויים נחשים בא"י, אין מצויים אותם נחשים המטילים ארסם בשתייתם). ואולם יש מחמירים בדבר עפ"י שיטת הגר"א ז"ל. (וכידוע שיטתו שחז"ל לא גילו לנו אלא אפס קצה בטעמי גזרותיהם ותקנותיהם. ע' במשך חכמה פרשת בא (יב, ב) בשמו; אבני נזר יו"ד תסט; מכתב מאליהו ח"ב עמ' 75).
 וכן מוסרים בשם החזו"א שהיה נזהר מאד בגילוי, והקפיד על תה וּלְבָן מגולה. וכן החמיר אפילו במשך זמן קצר, ואמר שגם משקים שעל האש צריך לכסותם עד שיעלה הבל (מתוך 'טעמא דקרא' להגר"ח"ק שליט"א, אותיות כז מז).

הנה מכתב ששלח הגר"א הרצוג לגר"י מרצבך, זכר צדיקים לברכה, בענין הטלת ארס הנחש למשקה (נדפס ב'פסקים וכתבים' לגר"י הרצוג, כרך ד, לו):

'... שלום וברכה. הגיעני מכתבו ואתו הסליחה על האיחור מפני הטרדות המרובות. אם כי דבר חכמה אמר, אין זה מסתבר, מאחר שאין רמז לזה בשום מקום בתלמודים ובראשונים שגזרו משום חשש ששתה הנחש אחר שנשך בע"ח ומשהו מארסו עורדנו דבוק בשיניו. אני אינני אומר שנשתנו הטבעים, אלא שספו תמו מחלקי העולם שלנו אותם הנחשים שהיה מטבעם לשתות משקין ידועין ולפלוט ארסם אל תוכם. ויש רבות כאלה בתולדות הבעה"ח. עכ"פ אני פניתי כבר לגדולי הזואולוגיה בהודו ולתשובתם אחכה'.

וע"ע בספר מנהגי ישראל בסוף ח"ד, אודות נחשים מסוימים המופיעים ומטילים ארסם ונעלמים במהרה.

דף לא

'סתם יינם אסור בהנאה' – יש אומרים שבזמן הזה, כיון שאינם מנסכים לעכו"ם, מגעם ביין שלנו

אינו אוסר בהנאה אלא בשתיה, ומותר לעשות סחורה ביין כזה. ויש מתירים רק במקום הפסד (ע' רמ"א יו"ד קכג, א ובפוסקים שם).

'נוד בדיסקיא'; חתימת פיו למטה הוי חותם בתוך חותם, פיו למעלה לא הוי חותם בתוך חותם' – מבואר מדברי הפוסקים (יו"ד קל, ד ה) שקשירה לבדה נחשבת כחותם אחד, ובלבד שיהא הקשר משונה ולא קשר רגיל שניתן לפתחו ללא טירחה יתרה. 'דכל היכא דהוה טורח לפותחו – חשיב חותם כדמוכח פרק אין מעמידין' (שו"ת מהרי"ל לח. וכמו שכתב רש"י לענין דיקולא דמיהדק ולענין התרת הקשרים, דכולי האי לא טרח).

ושני קשרים, הרי הם כחותם בתוך חותם. וכשאמרו 'זכי כיף פומיה לגיו וציר וחתים – הוי חותם בתוך חותם' – לאו דוקא חתם, אלא הוא הדין אם קשר בקשר נוסף.

[הט"ו (קל סק"ח) כתב שנתנית פיו למטה נחשבת כחותם אחד, לפי שהוא סימן משונה. ולשיטתו אין צריך כלל חותם או קשר בדיסקיא, אלא קשירת הנוד והפיכת פיו למטה די להחשב 'חותם בתוך חותם'. וצ"ב מדוע הפיכת הפה נחשבת חותם, וכנראה מדובר באופן שאינו בנקל לעשות כמורה באופן זהה. ונראה בט"ו שגרס **'נוד בדיסקיא צרור וחתום – פיו למטה'...** וקאי 'צרור וחתום' על הנוד ולא על הדיסקיא. ו'חתום' לאו דוקא, אלא ה"ה קשר משונה, כאמור].

ומה שהצריכו חותם בתוך חותם ביין – זהו רק באופן ששייך לזייף את החותם, ושיערו שלא יטרח טירחה מרובה לזייף שני חותמות, אבל דבר שאי אפשר לזייפו – אין לחוש כלל וודאי מותר, אפילו כשהוא של העכו"ם, שהחותם מעיד שלא נגע ולא החליף (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א נז).

'וסתומות מותרות?! ורמינהי, השולח חבית של יין ביד כותי... אם מכיר חותמו וסתמו – מותר, אם לאו אסור' – התוס' צדדו לפרש שצריך בדוקא שיכיר חותמו, אבל אם שולח היין לאחר שאינו מכיר – אין לסמוך על חותם אחד [אפילו לר' אליעזר דלעיל].
פירוש אחר הביאו: אין צריך הכר בדוקא, וגם אם שלח לאחרים ולא ראהו כלל – מותר, אלא הכוונה רק להוציא אם בא וראה את החותם ולא הכירו שזה הוא החותם שעשה – אסור.
[ואם תאמר, לפי זה מה מקשה מ'סתומות מותרות' הלא לוקח מן הכותי דומה ל'מכיר חותמו', שהרי רק כשבא ואינו מכיר אסור משום ריעותא ורגלים לדבר, משא"כ לוקח מן הכותי סתמא דליכא ריעותא. וצריך לומר דכל שאינו מכיר בגלל שאינו זוכר [ולא בגלל ספק וחשש ריעותא שנראה לו שאינו אותו חותם], ס"ל דלא חשיב ריעותא ממש, הלכך אם נוקטים שהכותי מקפיד על מגע עכו"ם בחביות סתומות, היה צריך להיות מותר אף באופן זה דאינו מכיר. ועל כן הוצרכו לתרץ שאינו מקפיד אלא בעיר וכד'].

(ע"ב) 'אלא אמר ר' ירמיה: בין הגיתות שנינו, כיון דכולי עלמא אפכי מירתת' – המושג 'בין הגיתות' מצאנוהו משמש כציון של זמן; עונת הגתות (ע' שבת קלט: וכן 'גת' פעמים משמשת במשמעות של עונת הדריכה, כמו 'מניחה לגת הבאה' – משנה חגיגה ג, ד), וכן במשמעות גאוגרפית; אזור הגתות (שם קנ:). ומשמע מפרש"י שכאן הכוונה על האזור ולא על הזמן, כלומר, אותם דרכים שבין הגת [שהיתה סמוך לכרמים ולשדות] לעיר – מצויים בהם עוברים ושבים (מהרע"ר).

'אתמר מפני מה אסרו שכר של עובדי כוכבים, רמי בר חמא אמר ר' יצחק: משום חתנות... רב

פפא מפיין ליה לאבבא דחנותא ושתי... – זו לשון הרא"ש: יראה שאין איסור אלא בשקובע עצמו לשתות בבית העובד כוכבים כדרך שהיו רגילין לקבוע עצמן לשתיה, אבל אם נכנס לבית העובדי-כוכבים ושותה דרך ארעי – באקראי בעלמא לא גזרו. וכן היו נוהגין כל גדולי ארץ האי' [ארץ האי' – אנגליה. פלפולא חריפתא].

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב קיד) אסר לערוך 'פארלע מיטינג' (= אסיפת אנשים נכבדים לצורך התרמה או עסק מסוים) בבית נכרים, אף לצורך מצוה. ונימק, שאף לפי דעות הפוסקים שאין איסור זה אמור לענין שכר של דבש ותבואה (ראבי"ה, וכתב הרמ"א (קיד,א) שנוהגים להקל כאותה שיטה. ואולם בשו"ע כתב שהכל אסור, וכן דעת הגר"א שם) – וטעמם מפני שמשקאות אלו לא היו כלולים בגזרה, כי לא היו רגילים בשתיתם, כל זה אמור רק לענין הגזירה משום עשיית משתאות, אבל משתאות עצמם – אסור. [עוד על עקרון זה; דבר שלא היה מצוי ולא גזרו עליו, ונשתנה במרוצת הדורות ונעשה מצוי, האם נכלל בגזרה אם לא – ע' מנחת שלמה ח"א כה (עמ' קס). ונתבאר במק"א].

ואולם אין בכלל זה כשהנכרי עצמו עושה משתה לאיזו שמחה, ומזמין יהודי, שאם אינו יכול להשתטט – רשאי לילך וגם לשתות שכר משום איבה, והשתיה באקראי לא נאסרה, כמו שכתבו הראשונים.

ישן מותר – אין מניחו ליישן – לא נתבאר איזהו ישן. ואפשר שהוא לאחר ארבעים יום, כדרך שאמרו (ע' באו"ח סי' ערב במשנ"ב סק"ה בשם פרי מגדים) שלכתחילה מצוה לקדש על יין ישן שעברו עליו ארבעים יום, שכבר אינו בכלל 'יין מגית'. (וכן יש לדייק מלשון רש"י בד"ה החמיץ). או יתכן שהגדרת 'יין ישן' כמו שאמרו בב"ב (צח.) שהמוכר לחברו 'יין ישן' צריך לתת לו יין משל אשתקד, ומבואר ש'ישן' הוא בן שנה (מהרע"ר).

אלא מעתה ישן תשתי, דא"ר ישן מותר – אין מניחו ליישן, החמיץ מותר – אין מניחו להחמיץ? גזירה ישן אטו חדש – פירוש, מה שאמרו ישן מותר, לא אמרו אלא במשקה שביד ישראל והיה מגולה בעודו חדש ונתיישן, שכיון שאם היה בו ארס לא היה מתיישן, לכך מותר. אבל שכר ישן שביד גוי אם נתירנו, יש לחוש שיקח ממנו גם חדש, ובחדש יש לחוש לגילוי (הנ"ל).

שימצא – מלשון 'שומץ פסול' (בריש פסחים. הגהות ר"ג לפשיץ).

משום שימצא דשימצא – וברש"י: גזרה שיכרא אטו חמרא. מבואר שעשה גזירה מעצמו. ויש רשות ביד החכם לגזור גזרה ולעשות גדר במקום שהמכשול מצוי, ואין צריך מושב החכמים על כך, וכפי שכתב החזון-איש בכמה מקומות (ע' או"ח סב,כו סד"ה מדברי; יו"ד יד (א) סק"ה), אודות מקומות בגמרא שהוצרכו להשמיענו שאין איסור מדרבנן בדבר – והלא כל מקום שלא תקנו לאסור, ממילא הוא מותר, אלא: 'משמע דבדבר דבקל לבוא לידי מכשול יש לאסור, ואין צריך מושב בית דין לאוסרו, אלא על כל דיין החובה לאסור'.

[דוגמאות לכך, ע' סוכה יב. 'מהו דתימא נגזור זכרים אטו נקבות...'; ביצה ח: 'מ"ד נגזור...'; יבמות מ. 'סד"א הואיל ואפסדה מיבום ניקנסיה. וכן דוגמא כיו"ב בריטב"א ב"מ יח סע"ב].

וכיוצא בדבר כתב החזון-איש בענין קרוב (ביו"ד קנ,יא): 'הנה אשכחן בגמ' בעיות טובא בגזירת חכמים, ולכאורה קשה הלא מן הדין ודאי מותר לנטוע ירק אחר בצדן [א"ה, ע' ירו' כלאים ג,ו], ואין הדבר ראוי ליאסר אלא אם כן ישבו ב"ד על כך ואסרוהו, וכיון שלא הושיבו ב"ד למגור למה יאסר? אלא שמה שגזרו הראשונים ז"ל גזרו על שרש הדבר המביא להרחבת המצוה ומשמרתה, ומסרוה לחכמים הבאים לשפוט ביתר הפרטים כפי הוראת העין וכמשה ומתן של דין התורה, ומה שנראה לחכם שראוי

להבינו בכלל גזירתם, זהו באמת בקשת הגוזרים ומבוקש גזירתם, שגזירת חכמים נכנס בגופי התורה להורות את התולדות על פי מדת התורה ובינתה'.
וע"ע בספר אילת השחר כתובות מא, וביוסף דעת שם ובשבת ג:

ובשו"ע (יו"ד קיד, ב) הביא מהרשב"א שמסוגיא זו מוכח שבמקום שישראל נוהגים קולא ביין נסך, גם השכר אסור.

דף לב

'האי חלא דשיכרא דארמאה – אסור, דמערבי ביה דורדיא דיין נסך' – כתבו הפוסקים שיש חילוק בדבר; אם השמרים עשויים לנתינת טעם – אסור אפילו יש כנגדם יותר מששים, כי כל דבר העשוי לטעם – אינו בטל, כל שטעמו מורגש. אבל אם אינו עשוי אלא לצורך תהליך התסיסה, אזי אם יש ששים כנגדם – מותר (עפ"י תורת חיים להלן לד, בבאור הפוסקים ביו"ד קיד, ו).

ולכאורה דבר זה אינו מוסכם, שהרי בסברא יש לומר היות והדבר עשוי להתססה, הגם שאין טעם השמרים מורגש, אך ניכר בתערובת שיש כאן שמרים שהתסיסו, ונראה שתלוי הדבר במה שדנו הפוסקים על טעם הדין שדבר המחמיץ את העיסה, העיסה כולה אסורה, אם משום דלטעמא עביד (כמבואר בש"ך, עפ"י התוס' ורא"ש), או משום שעומד להחמיץ והרי חמץ לפנינו ופעולתו ניכרת הלכך אינו בטל (כמו שהאריך בזה ב'מנחת כהן' בספר התערובות פרק ג). ואף כאן התסיסה ניכרת ושוב אין השמרים בטלים. וע"ע מקור חיים תמב.

שמרי יין שחיצו בהם את העיסה; אם כבר נתייבשו ובטל טעמם (לאחר שעברו עליהם י"ב חדש – כדלהלן לד. ולשיטת רבנו תם, דוקא אם בנוסף לכך גם תמדו בהם, שיצא מהם טעמם. וכ"פ בשו"ע קכג, יד. וע' תשב"ץ ח"ג רצג), הרי הם כעפר בעלמא ומותרים. ואם הם עדיין בתוך זמן איסורם – אסורה כל העיסה בהנאה, כיון שעשויים לטעם ואינם בטלים אפילו באלף (שו"ע קכג, טו ובש"ך). וזה דלא כרבנו אפרים (מובא בהגהות אשר"י, סי' כה) שהתיר אפילו נתחמץ בשמרי יין לחים, וטעמו מפני שהחמיץ אינו מחמת היין אלא מחמת השמרים שאינם איסור בעצמם.

ואם שרפם ועשאם אפר, דעת הש"ך (שם סקכ"ו) שאפרם אסור, כדין יין נסך שהוא כאפר עצי עבודת כוכבים שאסור (שו"ת הריב"ש רנה). ואולם הדגול-מרבבה ובית מאיר דעתם להתיר כיון שאין השמרים איסור מצד עצמם אלא משום טעם היין שבהם. [ויש סוברים שאין התר בשמרים שנשרפו אלא בשנוסף על כך נתמדו (ע' באה"ט), ואולם יש שכתבו שאחר ששרפם היות ואין בהם שום לחלוחית יין, אין הבדל אם נתמדו אם לאו – ע' פר"ח בשם תפל"מ].

בשו"ת שבט הלוי (ח"ב נב וע"ש סוס"י מג) באר דעת החולקים על רבנו אפרים – לפי שהשמרים הם מגוף האיסור, ולא משום היין אשר בתוכם (וכן סובר רבנו אפרים בנוגע לחרצנים והוגים, ע"ש). ומשמע לכאורה דלא כהדג"מ ובית מאיר. ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סג) באר שאף להדג"מ וב"מ צריך לומר שהשמרים אסורים ואוסרים מחמת עצמן, שאם לא כן מדוע אוסרים את העיסה כולה וכן את השכר – בדעבידי לטעמא, הלא היו צריכים לשער בששים כנגד היין הבלוע בהם, וכדין פלפלין הבלועים ביין נסך, שאין משערים אלא לפי היין – אלא ודאי גם הם מודים שמפני היין שהיה בהם, השאירים חכמים באיסורם עד שכלה הלחלוחית.

וראה בהרחבה בחוברת 'בנתיבות ההלכה' ג – מאת הרב יהודה שרשבסקי שיחי, אודות 'אבן-יין' ו'חומצת-יין' (= 'חומצה טרטרי').